

*Неізнестна О.В.,**к.е.н., доцент,**доцент кафедри фінансів і банківської справи,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського**Верич Г.О.,**студент,**Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

ПРОБЛЕМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У статті розкрито сучасні тенденції впливу капіталу на розвиток банківського сектору. Проаналізовано існуючий рівень капіталізації банків України. Розглянуто основні проблеми, що впливають на рівень капіталізації банківської системи та пріоритетні напрями їх подолання.

Ключові слова: капіталізація, банківська система, банківські установи, статутний капітал, реформування, адекватність регулятивного капіталу, власний капітал, злиття банківських установ.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших умов забезпечення фінансової стабільності та економічного зростання є надійна банківська система. Сьогодні на ринку банківських послуг України спостерігається гостра конкуренція, саме тому важливого значення набувають питання оптимального формування капіталу. Достатність капіталу є показником надійності та платоспроможності банків, від неї багато в чому залежить фінансовий результат діяльності та можливість розширення асортименту послуг. Саме тому проблема капіталізації банків та пошук шляхів її вирішення залишаються надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значну увагу дослідженню проблем оптимізації капіталу банку приділяють М. Алексеєнко [1], О. Дзюблук [2], С. Коваль [3], В. Міщенко [6], О. Неізнестна [7], М. Савлук [9] та інші. Незважаючи на значні напрацювання, що стосуються проблем капіталізації банків, доцільно продовжувати наукові дослідження з цієї тематики, оскільки зазначена проблема і дотепер є однією з найактуальніших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи внесок зазначених авторів у дослідження проблем забезпечення достатньої капіталізації банківського сектору, зауважимо, що поруч із існуючими напрацюваннями є цілий ряд аспектів, які вимагають додаткового висвітлення, зокрема питання адаптації іноземного досвіду підвищення капіталізації банківських установ до умов України.

Метою дослідження є розкриття сучасних тенденцій впливу капіталу на розвиток банківського сектору та вибір пріоритетного курсу підвищення рівня капіталізації банківської системи України.

Основні результати дослідження. Оцінка достатності і відповідності власного капіталу темпам розвитку активів банку та адекватному розвитку економіки є вагомим аспектом управління діяльністю банків. Від величини капіталу залежать ефек-

тивність роботи в банку і його стійкість. Хибне оцінювання достовірного розміру капіталу спричиняє негативні наслідки у діяльності банку. З одного боку, безпідставне збільшення величини капіталу спричиняє перекручення інформації, яка призначена для органів контролю, акціонерів, інвесторів. З іншого боку, заниження обсягів банківського капіталу призводить до звуження діапазону активних операцій.

Між тим, на сучасному етапі проблему капіталізації часто плутають із проблемою розміру статутного капіталу або із проблемою ліцензійних вимог до розміру регулятивного капіталу. У зв'язку з цим, необхідно відзначити, що проблема капіталізації – це [7]:

- по перше, проблема недостатньої адекватності капіталів банків до розміру сформованих ними активів;
- по-друге, проблема загальної фінансової стабільності та автономності банківської системи, а отже проблема належного обслуговування банками прийнятих на себе зобов'язань;
- по третє, проблема формування фінансової основи банківської системи. Від її якості залежить надійність всієї економічної системи та динаміка подальшого розвитку.

Враховуючи усю багатоаспектність проблеми капіталізації, варто зауважити, що хоча її розв'язання і лежить у площині взаємозв'язку банків із власниками, але ефективне функціонування ринкового механізму збільшення капіталу може бути досягнуто лише за умови вдосконалення існуючих правових умов діяльності як бізнесу, так і банків, а також послаблення адміністративних обмежень та вимог.

Так, з 2014 року НБУ ліквідував близько 70 банків, які у переважній були визнані неплатоспроможними з причин порушення законодавства щодо відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом та через недостатній рівень капіталізації. На квітень 2016 року в Україні залишилося 111 банків, 43 з них з іноземним капіталом [5].

НБУ висунув українським банкам тверду вимогу докапіталізації як єдиної можливості їх подальшого існування. Згідно з Постановою регулятора від 04.02.2016 року №58 «Про збільшення капіталу банків України», банки, статутний капітал яких не відповідає вимогам частини першої статті 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність», зобов'язані привести його розмір у відповідність до вимог цього закону, а саме: до розміру, не меншого, ніж: 120 мільйонів гривень – до 17 червня 2016 року; 300 мільйонів гривень – до 11 січня 2017 року; 400 мільйонів гривень – до 11 січня 2018 року; 450 мільйонів гривень – до 11 січня 2019 року; 500 мільйонів гривень – до 11 липня 2024 року [8].

Проміжний дедлайн був вже влітку 2016 р.: до 1 липня всі банки повинні були мати статутний капітал не менше 120 млн. грн.. Інакше кредитним установам загрозувало поси-

лення проблеми неплатоспроможності та вихід з ринку. Дослідимо виконання банками України вимог регулятора щодо розмірів статутного капіталу станом на 01.07.2016 р. (табл. 1).

Таблиця 1
Розміри статутних капіталів найбільших банків банківської системи України станом на 01.01.2016 р., тис. грн.

Назва банку	Розмір статутного капіталу
Банки з державною часткою	
АТ «Укресімбанк»	31 008 041
АТ «ОЩАДБАНК»	34 856 840
АБ «УКРГАЗБАНК»	13 837 000
Український банк реконструкції та розвитку	118 000
ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР»	153 100
Усього по банках з державною часткою	79 972 980
Банки іноземних банківських груп	
ПАТ «Промінвестбанк»	39 010 847
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	11 666 183
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	6 154 516
ПАТ «ВТБ БАНК»	34 215 784
ПАТ «НЕОС БАНК»	126 116
ПАТ «КРЕДОБАНК»	2 248 969
ПАТ «ВіЕс Банк»	420 000
ПАТ «МАРФІН БАНК»	462 101
АТ «УкрСиббанк»	5 069 262
ПАТ «Ідея Банк»	257 610
ПАТКБ «ПРАВЕКС-БАНК»	1 038 007
ПАТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК»	1 222 929
ПАТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	1 175 672
АТ «ПРЕУС БАНК МКБ»	2 531 347
ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	7 400 620
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	731 298
АТ «ОТП БАНК»	6 186 023
ПАТ «СІТІБАНК»	120 000
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	752 310
ПАТ «СБЕРБАНК»	12 465 461
АТ «БМ БАНК»	1 631 397
ПАТ «БАНК ФОРВАРД»	283 000
ПАТ «КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК»	252 500
ПАТ «Дойче Банк ДБУ»	228 666
ПАТ»СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК»	250 000
Усього по банках іноземних банківських груп	135 900 618
I група	
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	21 256 469
Акціонерний банк «Південний»	956 894
ПАТ «ПУМБ»	3 294 492
ПАТ «МЕГАБАНК», Харків	620 000
ПАТ «ДІАМАНТБАНК»	210 000
ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	1 521 000
ПАТ «БАНК ВОСТОК»	307 350
ПАТ «ПтБ»	817 282
Усього по групі I	28 983 487

Джерело: складено авторами на основі [10]

Як свідчать дані таблиці 2, найбільші банки системи (за виключенням державного Українського банку реконструкції та розвитку) виконали вимоги регулятора щодо розмірів статутного капіталу станом на 01.07.2016 р. Вони вдалися до залучення від діючих акціонерів і міжнародних фінансових організацій. У Національному банку України заповнюють, що власники майже всіх банків підтвердили намір збільшити капітал, але поки не всі банки заявили про свої інвестиційні плани і намагаються домовитися про переоформлення діючих кредитних ліній від материнських структур. За оцінками групи ІСУ, банківська система України потребує загальної докапіталізації на суму у 150 млрд. грн. [11].

Як зазначає Національний банк України з початку року 22 банки потребували збільшення розміру капіталу до встановленого законом 120 млн. грн. З них 17 виконало всі вимоги, а 5 не змогло до вказаного терміну (17 червня 2016 року). Наразі вони співпрацюють з НБУ щодо вирішення цієї проблеми [5]. Щоб максимально полегшити процес капіталізації було прийнято закон про встановлення спрощеної процедури збільшення капіталу, згідно якого певні етапи будо спрощено, а терміни скорочено.

Варто зазначити, що у зв'язку з до капіталізацією та ліквідацією неплатоспроможних банків обсяг власного капіталу банківської системи України протягом перших трьох місяців 2016 року збільшився на 30,8 млрд. грн. Окрім цього значення показника адекватності регулятивного капіталу залишається у межах норми (таблиця 2).

Проаналізувавши дані таблиці 2, можна зазначити, що у за перший квартал 2016 року спостерігається позитивна динаміка майже всіх показників, не зважаючи на те, що протягом аналізованого періоду помітні значні коливання. Статутний капітал у 2016 році у порівнянні з 2015 роком збільшився з 180 млрд. грн. до 206 млрд. грн., що є позитивним. Сума власного капіталу коливалася протягом року і на 1.04.2016 складала 135 млрд. грн., що на 49 млрд. грн. більше, ніж за аналогічний період попереднього року. Адекватність регулятивного капіталу теж збільшилась на 4% і складала 12% на 1.04.2016. Її значення відповідає гранично встановленому мінімуму в 10%, що означає здатність банків своєчасно та в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Частка капіталу в пасивах протягом року була нестабільна, але якщо порівняти результати за перший квартал, то у поточному році вона на 4% більше за базовий.

На зміну обсягу статутного капіталу у банківській системі за перший квартал 2016 року позитивно вплинуло збільшення цього показника у 12 банків. Розглянемо детальніше які зміни відбулися у кожному з них у таблиці 3.

Отже, показники, розраховані у таблиці 2, свідчать про те, що найбільший приріст капіталу характерний для трьох банків з іноземним капіталом, а саме АТ «Райффайзен Банк Аваль» на 3 151 741 тис. грн., ПАТ «Альфабанк» на 2 761 499 тис. грн., та АТ «ОТП БАНК» на 2 517 837 тис. грн. Серед банків з приватним українським капіталом найбільше значення показника спостерігається у ПАТ «ПЕРЕХІДНИЙ БАНК «РВС БАНК» та АТ «ФОРТУНА-БАНК» на 178 517 тис. грн. та 100 000 тис. грн. відповідно. Варто зазначити, що ПАТ «Промінвестбанк» за аналізований період показав найгірший результат, обсяг його статутного капіталу зменшився на 40 801 тис. грн.

Динаміка основних показників власного капіталу банків України

	2015												2016		
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	01	02	03
Статутний капітал, млрд. грн.	180	180	182	198	194	195	197	192	192	192	207	206	209	207	206
Регулятивний капітал, тис. грн.	167	118	115	101	96	109	98	138	133	122	116	131	105	130	125
Власний капітал, млрд. грн.	142	80	86	90	101	99	91	137	129	124	124	104	115	134	135
Адекватність регулятивного капіталу (H2), %	14	7	8	8	8	9	8	13	13	12	11	13	10	12	12
Частка капіталу в пасивах, %	11	5	6	7	8	8	7	11	11	10	10	8	9	10	10

Джерело: складено авторами на основі [10]

Таблиця 3

Банки, які змінили обсяг статутного капіталу протягом першого кварталу 2016 року, тис. грн.

№	Назва банку	Станом на 01.01.2016 р.	Станом на 01.04.2016 р.	Зміна за 3 міс. 2016 року
Банки з іноземним капіталом				
1	ПАТ «Промінвестбанк»	19010944	18970143	-40801
2	АТ «Райфайзен Банк Аваль»	3002775	6154516	3151741
3	ПАТ «Альфабанк»	4639121	7400620	2761499
4	АТ «ОТП БАНК»	3668186	6186023	2517837
Банки з приватним українським капіталом				
5	ПАТ АКБ «Львів»	257870	272870	15000
6	ПАТ «БАНК «УКРАЇН. КАПІТАЛ»	80998	88720	7722
7	ПАТ «АГРОКОМБАНК»	102454	122455	20001
8	ПАТ «АБ «РАДАБАНК»	120000	131000	11000
9	АТ «ФОРТУНА-БАНК»	365000	465000	100000
10	ПАТ БАНК «ТРАСТ»	69000	120000	51000
11	ПуАТ «КБ «АКОРДБАНК»	96400	98810	2410
12	ПАТ «ПЕРЕХІДНИЙ БАНК «РВС БАНК»	121523	300039	178517
Всього		-	-	8775926

Джерело: складено автором на основі [10]

Статутний капітал 50 банків України не відповідає вимогам другого етапу капіталізації, з яких 20 вже почали виправляти ситуацію, а 30 ще не вирішили де брати кошти. Національний банк України і Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку пропонують банкам залучати «нову» ліквідність та максимально використовувати наявні ресурси банків. Для цього НБУ було деталізовано особливості зростання статутного капіталу за рахунок субординованого боргу і нерозподіленого прибутку [5].

Як показують розрахунки та статистичні дані, не всі банки зможуть підвищити обсяг капіталу у зазначений законодавством термін. Отже, варто очікувати, що певні банківські установи будуть об'єднуватися або навіть припиняти діяльність.

Розмір капіталу банківських установ України є замалим для об'єднання вітчизняної банківської системи зі світовим фінансовим простором. Проблему капіталізації банківської системи допоможуть вирішити такі заходи [1; 8]:

- зростання додаткового капіталу банківських установ за умови розміщення акцій власного випуску та допоміжних коштів акціонерів;
 - збільшення прибутку від банківської діяльності;
 - реінвестування прибутку;
 - створення банківських об'єднань, поглинання, злиття банків та їх реорганізація;
 - залучення субординованого боргу;

- вихід на первинний і вторинний ринки цінних паперів;
- залучення іноземного капіталу в банківську систему;
- зменшення долі активів, які мають високий ступінь ризику.

Зарубіжний досвід у капіталізації банківських установ вказує на те, що збільшення капіталу банків є позитивним фактором, але для кожної економічної системи використовуються різні методи підвищення обсягу капіталу.

У США найчастіше використовується поглинання дрібних банківських установ великими, а також злиття банків з великими капіталами. Банківські установи Сполучених Штатів нарощують капітал також шляхом додаткового випуску акцій та субординованих облігацій і збільшення фонду перерозподіленого прибутку. Про ефективність обраних методів свідчить те, що нині чотири американських банки входять у першу десятку банків світу за розміром капіталізації.

Аналізуючи практику капіталізації банківських установ у Китаї варто зазначити, що китайські банки на даний момент є найбільш капіталізованими у світі. Специфічною ознакою здійснення процесів капіталізації банківських установ у Китаї є використання такого інструменту як публічне розміщення акцій на біржі – IPO.

Характерними ознаками європейської практики є послуги індивідуального банківського обслуговування (Private Banking), злиття та поглинання, а також IPO.

Країни Центральної та Східної Європи для вирішення проблеми капіталізації в основному використовували залучення іноземного капіталу. В певних країнах доля іноземного капіталу у банківській системі є значною – зокрема, у Польщі іноземний капітал становить біля 80% загального капіталу банківської системи [4].

Не зважаючи на те, що існує багато варіантів вирішення проблеми, на сьогодні для вітчизняної економіки більшість з них не підходить. Одним із багатообіцяючих напрямків нарощування капіталу банку для України є злиття та поглинання банків. Воно призводить до [2]:

1. Збільшення найменувань банківських послуг.
2. Виходу на нові ринки та зміцнення позицій на вже відомих.
3. Поліпшення репутації банків.
4. Диверсифікації кредитних ризиків.
5. Уникнення банкрутства певного банку.
6. Розширення частки банку на ринку кожного виду послуг.
7. Перспективи залучення кваліфікованих робітників.
8. Зниження витрат і собівартості банківських послуг.
9. Комбінування взаємодоповнюючих ресурсів.

Варто відмітити, що у європейській практиці стимулювання процесів злиття та поглинання дуже поширене, тим паче в кризових умовах. У результаті використання такого варіанту проблемні банки перетворюються на фінансово-стійкі та сильні. При цьому, з боку держави не потрібно буде виділяти кошти на порятунок неплатоспроможних банків та на виплату вкладів.

Висновки. Таким чином, серед основних напрямків підвищення капіталізації банків і ефективності функціонування банківського капіталу можна розглядати і такі:

- збільшення капіталу за рахунок субординованого боргу (за рахунок капітальних інструментів, удосконалення механізму акумулювання боргу);
- збільшення статутного, додаткового капіталу та удосконалення механізму розрахунку капіталу (збільшення банківського капіталу за рахунок прибутку, за рахунок додаткових внесків акціонерів);
- регулювання капіталу з боку держави (таке регулювання здійснюється в основному з метою зменшення ризику банкрутств);
- стимулювання процесів злиття та поглинання банків, що призводить до перетворення проблемних банків на фінансово-стійкі та сильні;
- дієва підтримка довіри населення до банківської системи країни.

Література:

1. Алексеенко М.Д. Капітал банку: питання теорії та практики: монографія / М.Д. Алексеенко. – К.: КНЕУ. – 2015. – 276 с.
2. Дзюблук О.В. Комерційні банки в умовах переходу до ринко-

вих відносин: монографія / О.В. Дзюблук. – Тернопіль: Вид-во «Збруч», 2014. – 140 с.

3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 17.12.2000 р. №2121-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Коваль С. Теоретичні основи механізму формування власного капіталу банку / С. Коваль // Вісник ТНЕУ. – 2015. – № 1. – С. 106-116.
5. Матеріали досліджень МРА «Рюрик». Аналітичний огляд банківської системи України за I квартал 2016 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>
6. Міщенко В.І. Банківські операції: підручник / В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська. – К.: Знання, 2015. – 727 с.
7. Неизвестна О.В. Рівень капіталізації банківського сектору України: проблеми та шляхи їх вирішення / О.В. Неизвестна, М.І. Овсяник // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ: Зб. наук. праць. – Кривий Ріг: КЕІ. – 2009. – № 2. – С. 79–84
8. Про збільшення капіталу банків України [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ №58 від 04.02.2016 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27072754>.
9. Савлук С.М. Власний капітал комерційного банку: монографія / С.М. Савлук. – Київ: КНЕУ, 2012. – 459 с.
10. Показники фінансової звітності банків України // https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
11. Демків М. Для докапіталізації ТОП-банків потрібні 85-90 млрд. грн. [Електронний ресурс] / М. Демків – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/Dlya-dokapitalizatsi-TOp-bankiv-potribni-85-90-mlrd-hrn---bankir>

Неизвестная Е.В., Верич А.А. Проблемы капитализации банковской системы Украины и рекомендации относительно их решения

Аннотация. В статье раскрыты современные тенденции влияния капитала на развитие банковского сектора. Проанализирован существующий уровень капитализации банков Украины. Рассмотрены основные проблемы, которые влияют на уровень капитализации банковской системы и приоритетные направления их преодоления.

Ключевые слова: капитализация, банковская система, банковские учреждения, уставный капитал, реформирование, адекватность регулятивного капитала, собственный капитал, слияние банковских учреждений.

Neizviestna O.V., Verych H.O. The problems of Ukrainian banking system capitalization and the recommendations for their solution

Summary. The article reveals the modern tendencies of a capital influence on the banking sector. The existing level of capitalization of the Ukrainian banks is analysed. The main problems, which affect the level of capitalization of the banking system and the priorities for their overcoming, are considered.

Keywords: capitalization, banking system, banking institutions, authorized capital, reforming, adequacy of regulatory capital, equity capital, merger of banking institutions.